مولا مۇسا مولا ئىيسا سايرامى ئوغلى
ئەسەرى

毛拉摸沙·毛拉伊沙·沙依拉木著

تارىخى ئەمنىيە

額敏（安宁）史

شىنجاڭ ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىجتىمائىي تارىخىنى
تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى تەرجىمە قىلىندى

ئۈرۈمچى 1959-يىل نويابىر

新疆少数民族社会历史调查组编译
1959年11月

بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم

/بۇ كىتاۋ ھەممىنى بەندىلىرىگە ئامراق ۋە مېھرىۋان تەڭرىنىڭ نامى بىلەن باشلايمەن /

تەڭرى ئۆزىنىڭ چوڭقۇر ھېكمىتى بىلەن كائىنات ماۋجۇدىيەتنى يوقلۇق باياۋانىدىن بارلىق شەھرىستانىغا كەلتۈردى.

تەڭرى ئۆز قۇرئانىدا ئېيتقىنىدەك: "بۇ مۈلۈكنى كىمگە خالىسا بەردى، كىمدىن خالىسا ئالدى، كىمنى خالىسا ئەزىز قىلدى، كىمنى خالىسا خار قىلدى، پۈتۈن ياخشىلىق تەڭرىنىڭ قولىدىدۇر."

قىياسسىز مول ھەشەمەتلىك تەشەككۈرلەر تەڭرىگە بولسۇنكى! ئىنسان گۇرۇھى ئىنتىزام ئەمرىنى قابىلىيەتلىك پادىشاھلارنىڭ مەرھەمەت ۋە سىياسەت ئەمرىگە باغلىدى.

شېئىر:

تەڭرىنىڭ زاتى سۈپاتى بىر ئۆمرۈ دائىم ھايات،
ھېچ يىمەيدۇر، ھەم بىر ھاجەت بولمىغاي ھەرگىز ئاپات،
يوق ئاتا بىرلە ئاناسى، يوق ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى،
يەككە يالغۇزدۇر، ئۇ زاتىڭ بولماغايلەر ھېچ زات.

ئۇلۇغ ۋە قەدىناسۇپ پەيغەمبەرلەر پادىشاھىغا پاكىزە رەھمەت ۋە سالاملار بولسۇن.

"ئادەم ئۆز رۇھى مەنبەسى سۇ بىلەن لاي ئىچىدىكى چاغدا، پەيغەمبەر ئىدىم" دېگەن شۆھرەت ۋە ئىشارەت بىلەن بەرپا بولغان پادىشاھلىق تەختىگە ئۇلۇغلىق لايىقتۇر.

تەھىييە ۋە نۇرغۇن سالام ئۇ پەيغەمبەر پادىشاھىغا بولسۇنكى: ئاللاھ ئۇنىڭ شانىدا: "سېنى ھەممە ئالەملەرگە رەھمەت

قەلبىمىزدىن " ئەندى پەيغەمبەرلەرنىڭ ئاسمانىدا ئاللاھقا يې -
قىنلاشقا سوزچە ئارماق ئۈزۈنمىگىلى يەرقادۇر "

رۇبائىي :

ـــــــــــــ

ئەۋلىيالار شەھرى قىبلە مۇناجات دۇرۇر
يۈزى ئۇز سوپاتىمگە مەركەت دۇرۇر
كىم ئەرگە شەھ ئالىي دەرىجات دۇرۇر
سالام دائىمى بىنىھايات دۇرۇر .

پەيغەمبەرلەرنىڭ دوزۇخلىرىدىن ئەمەلىگىرى كىشى گويا ئوتتا -
غارىدىكى دوستى ئەبۇبەكرى سىددىقتىن ئادالەت سۈپەتلىك
شېرمەنى ئىمام ئەلى تەختى شەرىفكە زور شەرەپ قامىچىسى / دۇرۇ / نىڭ
ئىگىسى ئەمرخەتتاپ ئوغلىدىن يۈز مەرتىلىك ۋە سەل ئۈتىلماقتا
يالغىسىز قىلىشقا نى ياۋاشلىق ۋە ئامۇ سىنىشمەتىدىكى قۇرئان
كىتابىنى جەملىگۈچى ئەپپاندىن ئوغلى ئوسمانىدىن ، ۋە تەكرۈ -
نىڭ رازىلىق قىلغانلىق دىيانەت بىزمەنبەتلىك ۋە تەكرىمىنىڭ غالىپ
يولۇۋسى ئەبۇ تالىپنىڭ ئوغلى دىن تەكرى رازى بولسۇن .
ۋە مۇھەممەت پەيغەمبەرنىڭ ئۇزۇق تۇققان دوست سوھبەتداش
لىرىغا ۋە پەيغەمبەرنىڭ نەسلىدىن ئۇلارغا سالام ۋە مەغپىرەت
ئارتۇق بولسۇن !

/ ئەمما بەئدەھۇ [1] / جاھاننىڭ ئەھۋالىنى ۋە ئەزىزلەرنىڭ تۇغرى تەبىرى -
ئەتىلىك كىشىلەرنىڭ سۆز ۋە زامانە دەۋرى ئەمرىنىڭ
دانا ۋە كامىللارنىڭ قۇياشتەك نۇرلۇق تۇغرى پىكىرلىرىگە ،
روشەن ۋە ئاشكارە ئوخشايدۇ . بۇ پەقىر كەمتەر ئاددىي
تۇۋەنراق ۋە ئىسمى گۇمنام ، نەپسى ئاشقان ... تامسەسىنىڭ ...

= 2 =

[1] ... خۇداغا ھەمدۇ ... پەيغەمبەرگە سالام ئېيتقاندىن كېيىن

مەخپىي ، شۆبىتىلىرىشاڭلىق كوچىسىدا ئىشلىمەكتە ، يەنى سايراملىق مۇللا –
مۇسا مولا ئەيسا ، جوتوغلى نانداق ئورزۇ مىلىد يىكىم ! ئۇ ۋەتە –
كەملەرنىڭ ئەكىسى بولغان تەۋكىرى " كەمىنىڭ ئالمىسا ئەمىزلا پ ۋە –
كەمىنىڭ ئالمىساخارۇ بولور . " دېگەن ئوزىمىز پەيتى كامىل قۇدرىتىنى
ئەمىزلىرىم تەپ ، شالى قەدىر ئالەمدىكى ئاداملارنىڭ كايىنخارى بىلەن تەۋار ،
ۋە بىزنى خار بىلەن ۋەزارلارنى ئوستۇن بىر جىملىك ئادەم ساقلىغانلارنى
پەگەمبەر بىلەن ۋە پادىشاھلارنى ، ۋە ئەملىگەرى ئوتكەن پادى-
شاھلارنىڭ ياخشى ۋە يامانلىقى ۋە ئىي ، ئىچىمىزدىكى ۋاقىتلا-
ردىكى ئىنسابەتلىك ، پايدىلىق نوقتالىرىدىن زامانىمىزنىڭ ئو-
لۇغ ۋە كاملىلىرى يەنى ھەممە ئەسەبىيلىرى ۋە كەمىنە مۇرادىمىز
ۋە بەندىلەرنىڭ ئاجىزلىق ئالدىمىزدا بىلىپ تەكى ! ئىچىدە يەنە –
نىڭ بىلىمى كورۇنۇشلۇك دانىشى ... ئىپپارىستىكى ئۇستانى
نىڭ بولۇپ گويىاسى ! كورۇنۇش ئاجىز كەمىنىدىن ئاۋان ... كىم
ئوتكەن پادىشاھلارنىڭ ياخشى ئەخلاقى ، يامان سۈپەتلىرىنىڭ شە
رىپ گۇلۇستانى ئەجىگە داخىل بولسۇن . بۇ ئوغۇلىستان –
يۇرتى يەنى يەتتە شەھەر ئەمىزلى ۋاقىتلىرىدىن مەخسۇ-
سە نىزلار يالتىرىدا تونى ئىچىرىكى يىنىپ ئېرىگەن نىڭ بويىرىسىدە -
كۈچارلىق خوجىلار ، ۋە كاپىرلارنىڭ ستىگە ئىسلامىيەت غازات
قىلغانلىرى ، ۋە نەچچە زامان ۋە كومىرانلىق قىلىپ ۋاقىت قۇياشى
يۇرۇپ ئادەمدە غەربكە ئوتۇرغىنى ، ۋە مغۇلىستان يۇرتى مۇھەم
مەت ياقۇپ بەگ ئاتلىق غازىنىڭ ... تىكلىگىنى ، ۋە بىزى ئاجايىپ-
ۋاقىتلار نازارىي ۋە نەچچە مۇددەتتىن كېيىن يەنە -
بىر جىن ئەھلى قەدەم كۇفرى تۇرۇپ ئىسلام دىنى ۋە ياشىمىنى نۇرى –

بۇ؟ شەھەر ئۈستىدىن كۆتۈرۈلۈپ قاراڭغۇلۇق بۇلۇتى تۈرۈپ
لەنگەنىدى ، ۋەقا ئالغان ماد سىلەرۋە قىممەتلىك نەرسىلەرنى بەردەيمەن ئادەم تا
رىخ پۈتۈپ نىشانە ۋە ياد نىگار قويغىنى مەلۇم ئەمەس . بۇ ، غازى
غوجىلار غازاتى ۋە ئاتىلىق غازى دۆلەتشۇ ھوكۇمرانلىقى ئىمپېرىيال
سەدىن ئاخىرىغىچە سەن ۋە رەقلەر ئوزرە يەيچ پۈتۈن تارىخ نامايىش قىلىپ كەتە -
تاپ جەمىي قىلىشقاڭ غازات قىلىنىپ ئوتكەن سەۋەب ۋە خوجىلار غازىتى
ۋە ۋاقىئەلىرى مەملىكەتلەرنى ئاچقىنى ۋە ئاتىلىق غازى / يا -
قۇپبەگ / غازىتى ۋە ئەسكىرىي زورۇتۇش ۋاقىئەلىرى ۋە شەھەر ئارىنى
ئىلىش ۋە ھوكۇمرانلىقى خالايىق قارىشىدا يوقۇلۇپ ۋە ئۇنتۇ -
لۇپ قالمىسا ۋە بىزنىڭ ئاتىمىز ھەم ئۇنىڭ ئارىلىرىدا مەڭگۈ ياد -
كارلىق بولۇپ كىتابىمىزنى ئوقۇپ ئىشىتكەنلەرمىز / مۇئەللىپ / ۋە بىز -
لەرنىڭ ھەققىمىزدە ئومىد نىكى دۇئا قىلىمەسلەر / ياخشىلىق ئىشقا -
دالالەت قىلغۇچى ياخشى ئىشنى ئوزى قىلغانىغا ئوخشاش / دېگەن
مەزمۇنچە كى يەنىكىلەرنىڭ ئىجابەتكە يىقىن دۇئالىرى بەركىتى
دىن بىز ۋە سىزگە ناھ كار ۋە پەرىشان روزگارلىرىنى ئوڭلاپ ھەممىڭ ۋە
مەغپىرەت ئىلىكتەگۈرى كېچۈرۈپ شەكسىز كائىنات ئىگىسى ياراتقۇچى تەڭرى -
نىڭ دەرگاھىدا ئىجابەت بولىدىغانلىقى ئەمەس مۇ دېدى .

ئەمما بۇ كەمىنە قابىلىيەتسىز ، زورىيە دىنكەم ، ۋە خارغا ، ئۇل
ئۇلۇق سەيىد غازىلار ئەۋلادى ۋە غازات قىلغانلىرى ۋە شەھەر
لەرنى ئاچقانلىرى ۋە غەلىبىسى ۋە ئۇ ئاتىلىق غازى / ياقۇپ -
بەگ / ئالى ۋە دۆرۋەر ئىشتا ياتىچىسى ۋە شەۋكەت پەخىرلىك
ئىگە سىنىڭ ۋاقىئەلىرى ۋە ھوكۇمرانلىقلىرى ئىدى ياقىتىدە كىتاب
جەمىي قىلماق ۋە بۇ دۆلەتلىكلىرى ھەققىدە ئىخىزىنى چەپ
تىن سورىغىلى بولىدىغان نەرسە ھەم دۇرۇس جۆرئەت بورۇك بولالىدىم .

此为试读, 需要完整PDF请访问: www.ertong

ۋە ئۇ ئالىي مەرتىۋە بىلەن ئۇستاز ئەدەبىچىلىكلەر قىسسە ۋە داستان لىرىغا مۇنداق نام نىشان سىزنىڭ نىمە مۇناسىۋىتى باركى تا- رىخ كىتاۋى جەمئىيىتى قىلىغايمەن. ۋە بۇ ئورۇندا ئىشقىلا يىدى قەلەم سۈرگەيمەن.

ئىسلام دەۋرلىرىنىڭ ئەۋۋەلىدە سىتابۇدە مەگەچە 40 ژىلغا - مىل ئوتتۇ بىر دەۋر ئىدى، تەكەببۇرلار ۋە ئاقسۆڭەكلىرى ئادەم سەنلىرى خاتىرىلەر دىن كىرىتتۇ رولۇپ بىر دەۋر كۆزىمىزگە كۆرۈنگەن ۋە ئىشتىرىت. ستەدە تورغان- لارنىڭ تەۋارىخى ۋە پادىشاھلار بىر دەۋر. بۇ ئەكى بولاردىن قىسسە ۋە ھىكا- يىلىرى ئون ئالتىسىدا ئىنتىزام بىر دەۋرە چاچۋۇن قىسسەلەرنى تەتبىق قىلىش ۋە ھەرخىل ھىكايىلەرنى تەۋەققۇ قىلىشقا يىيىن. " يەتتىنچى سىزنىڭ ئەلەرگە ئوزۇرە ئەيتىشلىك شىكەستىلەر ئالدىدا قۇربان قى- لىنىۋر " مەزمۇن نەغانەمەللىق قىلىپ ئىززەتنى ئىستىقلال ئالدىدا سىزلى- قىممەتسىز تەن ئاچقا ئىنىمىدا يەنە بىرنەچچە جانىجان قەدىمى دوستلىرىم ۋە سەۋەبى ئاشىنالىرىم ئاراغىچە شۇ ئەپ يەتتىنكى - ۋەقەمتىنى غەنىمەت تۈپ پەپ توگرىسىنىڭ قۇرئاندە بىر يەرلىغان! "كىپىرلارنى قايەردە تاپساڭلار ئاتقۇزۇڭلار دېگەن مەزمۇنىدى- كى ئايەتكە پەرمان دارىۋالغۇ پىكاپىرلارنۇ ستەنگە ئۇيالماستىن قىلىچ تارتىپ غازىلىق مەرتىۋە ۋە داغى دىنىنى داستان ئەيلىگەن غازى- لەر ۋە تەڭرى رىزالىقىنى ئىستەپ باشۋەجانلىرىنى پىدا قىلىپ شەھىد بولغانلارنى كۆپ ئىنكىلەر رىخ شلوق بىلەن ۋە تالىق- تەن بىلەن ياد ئېتىپ ئەجابەتلىك دۇئا غۇۋۇن كۆتەرسىلەر تەڭ- رىگە ۋە زەرىسىدا ئۇلۇغ ئەجىرنىگە ۋە مۇخەلۇ ئالادىدا يالخشى نامغا- ئېگە بولغۇسىدۇر. دەپ ئىپ غەزەللىرىچە يوزىمىز يوزىنىلىكتىن چاۋ ە

ئەللىتىمىز قىلغاندىن كېيىن دوستلىرىنىڭ گەزەپ ۋە رۇھ جازا-

دىرغە ئوخشاش سىزلەرنى يەرگە تاشلاپ ئەتىبارسىز قالدۇرۇش

نى مۇناسىپ ۋە راۋا كۆرمەي ناچار بولۇپ ئۇلارغا ئەشمىسىك تەلىمۇ ئىگە

كىرىشىپ ئۆزۈمنى مالامەت قىلغۇچىلارنىڭ ئوقۇغانلىقىشان ئېيت-

تىم. مۇۋاپىق دوستلىرىمدىن ئەندىشىنى چىقىرىپ ئۈمىد بىلەن بۇكى: بۇ

تارىخىمىزدا ھەر ھەسسە ھېچ ۋە خاتا بىلگەن يا بىلمىگەن ھالدا ئۇ-

قىدە بولغانلىق ۋە ساختىپەزلىك قىلغانلىقى بىلەن پىچىلسا قىل-

مى بىلەن تۈزۈتىسىلەر تۈزەتكىلى ھەر زۆرۈرىيدا ئىجرا ئەتكەن خەلق-

ە زۆرۈرىدا ياخشى نامى بولغاي.

بۇ كىتابىمنىڭ ئەۋزەللىكى مۇتەۋەتتىر تارىخ كىتابلىرىدىن

مەزمۇن ئېلىپ ئاخىرىنى كۆرگەن بىلگەنلەردىن سوراپ چىقىپ

دەك ھېكايە ۋە قىسسەلەرنى بىر-بىرىگە باغلاپ قىسقارتىش بىلەن نەتىجە

رىسىگە ۋە بايانىغا مۇۋاپىق رەۋىشتە قەلەملىدىم.

بۇ تارىخنىڭ يۇنۇلۇشىگە سۆزلەپ بولغانلىقىم، يېرىم دوستلار-

لىرىمنىڭ كۆڭۈللىرى غەرەز شەخسىيەتتىن ساپ ۋە پاكلىقىدىن ئېلىپ

ۋە ھەمتۇرالۇق شەك شۈبھەيى ئېرىدىن ئەمەس ئىدى. يەنە بىر سە-

ۋەپ بولۇپكى: بۇ تارىخ يوتۇن يازۇشقا باشلىغان ۋاقتىدا يۇرتىمىز-

مىز لىستانىنىڭ ھەممە تەرەپلىرى دۈشمەندىن ۋەيران ئەنىدى-

چىلىكتىن ئامان ئىدى. بۇ 2 مۇناسىۋەت بىلەن بۇ تارىخقا-

"تارىخ ئەمەنىيە" دەپ ئاتىدىم.

بىر مۇقەددىمە، 2 داستان ۋە بىر خاتىمە بىلەن تۈگەتتىم.

ئىنساپ ۋە دىيانەت ئەھلى دوستلار دۇئا ئالارىدىن ئۇنۇت-

مىغايلا دەپ ئۈمىد قىلىپ باشلىدىم.

"ئەي تەڭرىم! سەخىلىقىڭ بىلەن كەچۈرگەيلەن-

بىزلەرگە ئاساسلانغان بېرىڭلار ! ئەي ھەممە سىزنىڭ سىڭىسى بىر —
ھەمسىلەك لەرنىڭ "مىللىگى" بىلەن قەدىرلەپ سەن تولاپ مىلغۇچىلارنى
تەنقىتلىگەنلىكىنى جاپالىق مىلغۇچى سونۇندۇرسەن ! "
بۇ موقەددىمىنىڭ باشلىنىشى 2 — ئادەم بىر خىل يېڭى مەنبەر
دىن تارتىپ بىزدە ۋەزگىچە بىر مەغۇلىستان يۇرتىدا يېتىشىپ شە —
ھەر ئە ئۇ ئالىيۇق قىسىملىرى قايسى گۇرۇپپىنىڭ ۋە كۆمىلانلىق ملىشى
"مەغۇلىيە" ئاتالغۇ يېپىق نىڭ سەۋەبى نېمە ئىكەنلىكى مۇسۇل —
مانلارنىڭ نەسەبى .
ئالغانچىن سەككىز بىر 7 شەھەرخانلىقىغا ئىستېمالى سى ئازغىنا بايانى ۋە ر —
مەتتۇم دەشمەت ئىگىلىرى بولغان دوستلىرىگە مەلۇم بولغاي —
كى : بىز يەتتە شەھەرنى قەدىمدىن تارتىپ تارىخ كىتابلىرىدا
مەغۇلىستاندىن ئاتالغان بىز شەھەر دېگەن كونا خەتچىلەر جەۋجە
لەردە "مەغۇلىيە" ساۋدىدا ئاتاپ بولغان . مەغۇلىيە —
دېگەن نېمە دېمەك بولىدۇ؟ بۇ شەھەرلەر قايسى زاماندىن —
تارتىپ مۇسۇلمان بولغان . پادىشاھلىرى قايسى مەزھەپ؟ ۋە قاي —
سى ئەۋلىياتۇ ئۆتكەن چىڭىزخاننىڭ ئىگىدارچىلىق قىلىشى نەچ
چە زامان بولغان؟ بۇ جۈملىدىن ئازراق نى بۇ يەتتە يۇرتتا ئۆتكەن
تارىخچىلارنىڭ كىتابلىرىدىن يىغىپ نەمۇنە ئالىماي قالماي
ماۋۇ شەنلەشتۈرۈش مۆمكىن بولمايدىغاندەك كۆرۈندى .
ھەر سۆزنى يىلغۇچى سىز بەشىنى ئوبدان ئاچمايى ئايا —
غىنى كۆپ بەرگەن بىلەن ئىشتىكۈچىلەر " ئاياغىنى بىر باشىيوق "
سوزلىگەن دەپ ئىتتىۋارىدىن ژىراق قىلىدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن بىر
نەچچە سوزنى / كىتاپلاردىن تېرىسەك ، تارىخى ئاددىي . تارىخ
شەھرى يەھۋاشى كىتاپلاردىن تاللاپ ئېلىندى . سوزنىڭ —

قىسقىسى بىز بارلىق ئىلاھىي ئۇچۇن پەيغەمبەر ئولارغا ئىسلاملارنىڭ
ئىسمى شەرىپلىرى بىلەن باشلانغان . 2-ئادەم نوھ ئەلەيھىسسا-
لام ئاراپ توپان سۇيى خۇدانىڭ ئىرادىسى بىلەن كەلگەن قىلىپ ھەر جىنىسى
جانلىق نەرسىدىن بىر جۈپتىن ساقلىدى ئەخمىرى جودى دېگەن تاغ
قا كېمىنى تارتىپ ساقلىدى ئادەم ئۆزرۈغىدىن ئەۋلادىدىن 80 كىشى
سالامەت چىقتى. دەرياسويىنىڭ تەسىرىدىن ھەممىلىرى ئۆ-
لۈپ كەتتى. نوھ ئەلەيھىسسالام 3 ئوغلى 3 ئايالى ئۆزى بىلەن 7
جان قالدى يەر يۈزىدىكى ھەممە ئىنسانلار گۇرۇھى نوھ ئەلەي-
ھىسسالام ئەۋلادىدىندۇر 2- ئادەم دېمەككە سەۋەپ شۇدۇر" چۈن-
كى توپان سۇيىدىن كېيىن بارلىق ئىنسانلار ئاشۇ ئاچان ئىگىسى يوق ئىدى.
نوھ ئوغلانلىرى ئىسمى سام ھام يافەس ئۇلار بولاركىتابلاردا كۆرگەن
(رسالىتى)
پەيغەمبەر ئىدى دېيىلدۇ. ھەممە ئەرەپ ۋە پەيغەمبەرلەر ئەۋلادى-
دۇر. ھەممە زۇنگى نىگرلار ۋە ھەبەشلەر ۋە سۇدانلىقلار ھام-
ئەۋلادىدۇر. ھەممە كاتتا پادشاھلار يافەس ئەۋلادىدۇر.
يافەستىن ئۈچ بىر ئوغۇل بولدى چوڭ ئوغلى نىڭ ئىسمى چىن
ئىدى. چىن نىڭ ئوغلى ماچىن ئىدى. ھەممە چىن ماچىن نىڭ نە-
سەبى موغۇللاردۇر. 2- ئوغلى تۈرك ئىدى. ھەممە تۈرك موغۇل،
قىرغىز، قىپچاقلارنىڭ نەسەبى موغۇللاردۇر، ئەمما تۈركنى ب-
ياپەس ئوغلان دېپ ئاتايدى. ۋە بەزى تارىختا يافەس ئوغلانى
كويدۇرۇش بىلەن بىر ئىسرى ئىدى دېيىلدۇ. 3- ئوغلى روس ئىدى
تامامەن روس رىيەنىڭ ئەسلارلارنىڭ نەسەبى موغۇل دېيىلدۇ. قالغان-
پەرزەنتلىرى بىيان قىلىش سۆزىمىز ئۇزاپ بۇكىچىك كىتاپچى-
غە سىغمايدۇ. سۆزنىڭ خۇلاسىسى بىزكى : سامنى غەرپ تەرەپكە
ھامنى جەنۇپ تەرەپكە، يافەسنى شەرق تەرەپكە ئەۋەتتى ،

بۇلارنىڭ ئۇزلادلىرى تولا بولادى. ئەمما سىز باريەردە" ئوت يوق
ئوت باريەردە سۇ يوق. بولا، تەڭلىك تارتتى ئەھۋالىنى ئاتا-
لىرىغا ئېيتتى. نوھ ئەلەيھىسسالام خۇداغا ئىلتىجا قىلدى
ئىجابەت بولۇپ جەبرائىل ئەلەيھىسسالامنى ئۇلارغا ئەسمى
/ئەسمى ئۇزۇم/ بىلەن ئەۋەتتى. ئەسمى ئۇزۇمنى تاشلاپ ئالىپ-
يۇپ يالپۇسقا بەردى. ئەرز ئاختىدا ئاسما يالپۇز ياغاتتى .
ئورۇپ تىللەردە "[illegible] جەزرۇا مەتەر" تۈرك تىللەردە يادات ياشى ۋە جا-
داتى شىدەپمۇ شەھەرلەر. شۇنىڭ ئۈچۈن يالپۇسقا تابە بولغان
زېمىن دېڭىزغا كەلدى. يالپۇسقا تابە بولغان زېمىن دە ئەمىلى بولا-
ماي ئىككەن تەڭرى چوڭقۇر ئىمكەنى بىلەن يۇرتلىرىنى ئاۋات
قىلماق ئۈچۈن نوھ پەيغەمبەر بىلەن ئۇلار ئىسمى ئۇزۇ زامانغى-
چە كۆپەيتىپ يۈردى. ئۇلار دائىم تولا بولادى ئايماق-ئايماق بو-
لۇپ ئېرىق بېرلەرى بىرر زامان بىرلە سوزلاشدى يالپۇس [illegible] ئايات زاخ-
تەندەن ئوغرى چوڭ تىلىرى 63 تىل بىلەن سوزلادى بىرلىرى يە-
نە بىرلىرى بىلەن سوزلاشكۈچى بولالماتى. كۈچى = تىلماچ
بىلەن سوزلاشتى. نوھ ئوغلى يالپۇس ئۇنىڭ ئوغلى تۈرك،
تۈركنىڭ ئوغلى "ئەبۇلجە خان" ئۇنىڭ ئوغلى زىپ باتۇر خان"
ئۇنىڭ ئوغلى كۆكخان، ئۇنىڭ ئوغلى ئالونجە خان، بۇ ئو-
لونجەخان [illegible] ئەيتى باي ئادەم بولۇپ يۇس سالى تولا ئىقىمدىن
بولادىن ئىززىپ ئاتابوز ئىلمىنىڭ دىن، مىللەت ئامرىسى تاشلا-
لاپ كاپىرلارغا يولاسىتى. بۇ ئالونجەخاننىڭ ئەككى كۆك
ئوغلى بولۇپ بىرى مەغۇل يەنە بىرى تاتار ئىدى. ئۇلارنى تا-
خىردا يۇرتنى ئەككى ئوغلىغا تەقسىم قىلىپ بەردى.

موغۇل قوشۇنى ئىشغال قىلغان يەرنى «موغۇلىستان»، تاتارلار ئىشغال قىلغان يەرنى

«تاتارىستان» دەپ ئاتىغان. «خەرىتە»دىكى زېمىنلار شۇنىڭغا ئاساسەن ئىككى دائىرىگە

بۆلۈنگەن. شۇ زاماندىن باشلاپ موغۇلىستان، تاتارىستان دېگەن ئىككى نام —

مەشھۇر بولغان. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن ئالىنچەخاننىڭ ئوغلى موغۇلخان، ئۇنىڭ ئوغلى

قاراخان، ئۇنىڭ ئوغلى ئوغۇزخان، ئۇنىڭ ئوغلى كۈنخان، ئۇنىڭ ئوغلى

ئايخان، ئۇنىڭ ئوغلى يۇلدۇزخان، ئۇنىڭ ئوغلى تەڭگىزخان، ئۇنىڭ

ئوغلى مەڭلىخان، ئۇنىڭ ئوغلى ئىلخان، بۇ ئىلخاننىڭ زامانىدا

تۇرانشاھى بىلەن ئۇنىڭ ئوغلى ئارىسىدا [illegible] ئوت ئىسلام

زەمىنلىرىگە تارقىلىپ بولغان ئىدى. بۇ [illegible] ئۇرۇشلار بولغان ئىدى.

[illegible] ئىلخاننىڭ [illegible] ئەۋلادلىرىدىن ئىكەن.

موغۇلخاننىڭ ئەۋلادىدىن 8 خان ئالتە يۈز يىل پادىشاھ بولغان ئىدى.

[illegible] موغۇلخان [illegible] تاتارلار

[illegible] قوزغىلىپ تاتار —

[illegible] موغۇللارنى [illegible] موغۇل [illegible] —

[illegible] ئىلخاننىڭ [illegible]

ئوغلى قىياتخان 2 ئەر، 2 ئايال بىلەن [illegible]

بىلەن [illegible]

گە كىرىپ ياشىدى. كىرگەن جاينىڭ ئاغزىنى [illegible]

[illegible] تارىخچىلار [illegible]

[illegible] بولدى. [illegible]

ئۇزۇن [illegible] يەرنى [illegible]

گەن ئىكەن. [illegible] يەرنى [illegible]

[illegible] موغۇلخان [illegible] —

8 خان [illegible] پادىشاھلىق [illegible] —

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertong

تۆرسۇپ 9 - ئاينىڭ كۆتۈرۈلۈشىدە يېڭى بولدى. بۇ 8 خەنزۇ ئىمپېرىيىسىنى
مۇ يارۇلشى ۋە شۇنداق بولۇشى ئىدى. ئۇلار يەرلىرىنى تاجاۋۇز قىلىپ ئالغان بۇ
ۋىلايەتنى تۇققۇز دەن 9 دەن ھەممىدىن. ئۇلار 8 نى تارقاتقۇزدى ئاپ
تەمدى.

بۇ مەزگىلدە ئاسىيانىڭ ئوتتۇرىسىدا ئوزاق زامان پادىشاھلار ئۆزلىرىنىڭ
مەركەزلىك ئىسيان قىلىش كەيپىياتى ئوردىلىرىغا مەنسۇپ تىككەنلەرگە تو -
رۇپ بەردى. بىر توققۇز زادى پاسپورت. بۇرۇن بۇ يەرلەر
دادىل ھەمدە جاي دۆلەت. ئۇزۇن تەمتەم ئەملىدىن ئوز دېدىمىن ئالتاز -
تا ماي ئوردىسى ئىدى. ئۇ تەرەپتىكى يېڭى بولدى
بىر كېچىسى ئالتاي تاغلىرىدىن ئاغدۇرۇپ بىر يۇرتقا ئۆتۈپ كەلدى -
دى. ئالتاي ۋىلايەتلىرىدىن ئوزىغان ... ئەمەلىيەت ياپ
قالدى. بۇ يەردىكى ... ئۇ يېرىنى تەسىر قىلدى
زۇجىرتىكى ئادى. بۇ ئەتراپ ئەمىرلىرى ئۇلارنىڭ زەمىنىنىڭ ئالدى -
دا ئۇلار " ئالتاي تەرەپتىكى ... "
قىلىشقا ... كۆپ قىلدى " ئۇنىڭ ئالتاي ئەتراپلىرىغا بۇ -
لۇت ئەرباپلىرى ... بولدى. ئالتاي -
ئۇ زامانلاردا ... ئەرباپلار ئېتىشتى. ئۇلار
قەدىمدىن ... بولغان قەبىلىلەر ...
تەڭرىتاغ ... پادىشاھلىرى ...
... ئىدى ...
... ئوغلى ... خان
... ئوغلى ... خان
... ئوغلى ... خان
خان ... ئوغلى ... بولدى.

ئوغلى قاچۇراي بەرگەنچە تۇرغۇزدى. كىرگەن تۇرۇشمىسى ئاتمىسىغا
ئامراق بولدى. تۆۋەندىكى مەزمۇنى: ئاكىسى بىلەن ئۆتمەكتىن
بەركۆن/قۇياش/پەقەت ئاسمانغا ستمدە تۇرۇپ يەنە ئالەم
گە روشەنلىق بەردى. ئاندىن ئۇلار تارقاپ كەتتى. يەنە ئەتىچە
ئاپتاپلار پەيدا بولۇپ چىقىپ يەرزىمىنغا بەرسىپ ئاتاردى،
يەنە چىقتى. ئالەمنى روشەن يورۇتۇپ ئىسسىقلىقى بەرسىپ تۇرغاندا
مەملىكەت ئاسمانىدىن بەركۆن چىقتى. ... ئالەم يورۇدى. ئا
خىرى ئالەم ئۇلار تارقاپ كەتتى. يەنە بەرگەنچە ئاپتاپلار بەر -
بەرسىمەك كەينىدىن چىقتى. بۇلار ئالەم يەرنى قىزىتىپ سالدى. ئەر
بەرئاپتاپ بەرتۈرۈپكە يەر قىزىق بەردى. تۈزۈن مەزدە تاغلار
ئېرىتتى ئۇيغۇنسىم تۇشۇم ئىمكەن دېدى. ئاتمىسى ئالەم شۇندا قى
ت شوكورگەن ئىدى. ئاتالىق قىلىپ ... مەھمۇد ... ئاپتاپلارنى -
يىقىپ تۇشنى بايان قىلدى. بۇلار كۆپ كويدىن كېيىن -
شۇنداق دېدى:

قەمبەرخان ئۇ ۋالىدىن شەھەر كەتمەك بەرپا قىلىشقا چىقىپ ...
موئاللىمىنىڭ يېنىدا تۇرۇپ دۇئا ئەتتى، ئاسمان ...
ئىمكەن. ئاندىن تەشەككۇر قاچۇراي ئەۋلادىن بەرپا ...
غۇلاغاي. بۇنىڭ بالىلىرى تۆپە يېلىدىن ئالەم تاقاتى بولغاي
دەپ تا بەربەردى. ھەممىگە خوشكۆڭۈلدىن.

خان ياراتقان قىلدى: مەندىن كېيىن قەمبەرخانىڭ ۋەشتىدىن
تارتىپ خان بولغاي. قاچۇراي ئەۋلادى زىيارەتمەن ئىسمىز ... -
بولۇپ مەملىكەتنى ئىمەشلىرى بىلەن بولغاي دەپ بەرخەت قىل
دۇرۇپ خان زۆرىيلىرىدىن ... ئۇلارنىڭ ... زامانلارنى -
تاپىلا پخۇزىسى ... بۇ ئۆزى ... خانلار ... -

سۇلتانلىرى بىرىسى ئەمدە مىرزاۋاتە ئەخمەتچە كوچى جارى ئىكەن. قالماقلار
ئۇلارنى "يەرلىك" دەپ ئاتاشقان.

قابۇلخان ئۆزىنىڭ ئوغلى بوزانخان، ئۆزىنىڭ ئوغلى يېسۈ-
باھادىر، ئۆزىنىڭ ئوغلى چىڭگىزخاندۇر. تارىخى مىلادى 592 دە موڭغۇل-
لارنى تەخمىنەن تارتتۇردى. پايتەختى قاراقۇرۇم كەلدۇرلان دېگەن
جاي ئىدى. بۇ چاغدا خىتاي خەلقى ئالتانخان ئىدى. پايتەختى
تى "خانبالىق" دېيىلەتتى. خىتاي تىلىدا "خان بالىقنى" چوڭ
داۋدۇ دەيدۇ. ھەرخان پايتەختى خان بالىق دەپ ئاتالدى.
ئۇنى ئالتانخان دەيتتى. چىڭگىزخان ئالتانخان ئۈستىگە قوشۇن
تارتىپ باردى. ئۇرغۇن شەھەرلەرنى ... ئالتانخان
ئىستانۇتتىن ... قېچىپ بولدى. چىڭگىزخان ... ئارىسىدا -
لار ئالتانخاننىڭ ئاتالغان بولدى. ئۇ يۇرتنى پايدىلىق چىڭگىز
خاننىڭ يۇرتىنىڭ شەرقى خانبالىق شەھىرى شەھەرلىرى ...
قازان شەھىرىنى ... چىڭگىزخان
شەھىرىنى ئالدى ... ئىگىلىگەن ئىدى ...
تۇختاپ قېلىپ ... ئاتالغان
بولۇپ ... ئەمىر تۆمۈر كۆرەگان تاتار يۇرتىنى
ئالغانلىقى ... غەربىي چىڭگىز روم
/ تۈركىيە /، مىسىر، بەغدات، جەنۇبىي چىڭگىزنى ئازەربەيجان -
سىر دەرياسى كابۇل، بەدەخشان ۋە تاتارىستان ئۆزىنىڭ ... -
رانىنى ئىستىلا قىلدى. 73 يىل ... كۆردى. 25 يىل پادىشا -
بولدى. "يەرلىك" ... قارا" جارۇ يان "... -
دى. ئەمما قاراچار نويان ئەمىر تۆمۈر كۆرەگاننىڭ 5- ئاتىسى -
ئىدى. بۇنىڭدىن بىلىنىدىكى: ئەمىر تۆمۈرنىڭ ئاتىسى -

ئەمرلىغا، ئۆزنەمەنگاتەمسى ئەمەرتۈزكۈن، ئۆزنەمەنگاتەمسى ئەملەمگەنلەر
ئۆزنەمەنگاتەمسى ئەمەيجەنلىك ئادەر، ئۆزنەمەنگاتەمسى قارچالىرنۇ يەئان
پەيتۈر، ئۆزنەمەنگاتەمسى سوغۇنچىدىن، ئۆزنەمەنگاتەمسى پەيردۈۋ ب-
تۈزرەنۇنەمەنگاتەمسى ئەمرا مەچەر بەرلا ئەس، ئۆزنەمەنگاتەمسى قاچۇالى
پەيتۈر، ئۆزنەمەنگاتەمسى رەمەيەمەخن ئەمەرتۈۋمەزرنەمەنگا 8 - نگاتەمسى
بەلەن چەمگەنزا ئانەمە 4 - نگاتەمسى بەمرتە، قاقان ئەمدى. خانلىق
قەمبىلخان ئۆز لادىنى ۋەزىرلىرى ۋە قاچۇالى غالتەيەملىپ ئازپ دەرامەن
بولغان ئۇچۇن ئەمەرتۈۋمەزر ئەدرە ئانە چۈشەپ ئېشابولغان زېمىلەن
خەزمەتكارپەرمان تۇتۇپ ئۇچۇن ئۆزرۈزنىدا ئەمەدى. پەرامەن ۋە كەمەگە ئۆز
گۈرۈش بەمرىلەمەدى. بارلىق ئەمەچە ئۆزلادامرسەمچە شۈزنىداق -
ئەتتى. خانزۇ يالغان دەپ لاقەمقويالمەدى.

مەرزائىلىز غېمەك زامانلىرىدە ئۆز مەسىخاتمەت ئەغلى يونۇس
خان ئوا جەييومز نىدا قارانە تىشتى. ئېيرزغە ئەملەپ بەمرمېمۇساب
پەرچەملەقدۇ ۋە يېدى. دەرىپە ملەمزە كامالە ت ئالسەرە ملەنەن -
كەيەن ئوت دەرۋە ملەپ ، "ئۆز ستايۇئەرىن" دەپ مەشھۇر بولدى، بۆز
ئارىدا ئەتتۈرزىغى تەتتى. سەلتانات يەسەيەت مەرزاكومۇن
ئامۇ دەرياسىدە كەشى ئىمز ، ئەمەپ شەمرازدىن ئەمەپ كەلمەپ مەسەردە ئەدە
خانكونتۇردى. پەرمەزىنچە مەغرۇلتايەپلەرسىز ئەمموا "قەملەپ -
مەغۇلىستانىغا ئەمزەتتى. سەمەرقەنت دە" يېغىن خۇتۇن/قاراملەر
باغ /داپەرتەمەت دەپ ملله ئوا تەززىپچە زلا سوزلىرىنى ئەرەخەملەدى
ئەتتۈزرىغا قايرا ئىخان بەمرىيۇزكى ئەمەۋەتەندىن كەيەن مەمن دەرىپ -
بەلگەيلىشىر خەزمەتكار قاتىل ۋە ئىكرىمەگە يىلەمر سەمزىبى ئەرقرانمۇ
كوچىسىدىن چىقىپ مەرسەپلەر زىيارەتگە مەزغانىلىقلە قوچقاردى مەمەن
ئەمەم ئەزىپاشا ئىچىدە ئەشادۇرۇش.
ئەمەرتۈۋمەزز مەلىرسىدە ئەمەيەرد ئانىسى نەزەرىدە ئەن -

يەنە مۇنىدا ساقلاپ بۇ يېزا ۋە ئەرەبخا " پالانچى ئەسەت بىر يېزىدىن ،
ئىسسىق مۇرسىدىن زىمىز " دەپ قۇتۇلدۇرىدى . سۇلتان ئۇيغۇر سەئىد
خانزىمانى غەيرەت شۇ يىل مۇنىدا ئىدى . ئاندىن ئاقسۇدىن ئاق [illegible] زورلۇق بىلەن ـ
كۆرسىتىپ بۇ يەرلەرنى ئىشغال ئەتكەن بىر يىلىن مۇنىھان ئىدى . سۇلتان ـ
سەلى : يۇنۇسخاننىڭ ئەۋلادى شۇ ھاپىزادى . ئاندىن ئىرانلارغا [illegible] ـ
سەلتەنەت [illegible] سەئىدخاننىڭ دەپ قۇتەدى . خۇدايارخاننىڭ ـ
مۇتلەقخانلىق " خان " دەپ ئاتىدى . ئەمما چىڭگىزخاننىڭ 4 ئوغلى
بارىدى . جوچىخان ، چاغاتايخان ، ئۆگتەيخان ، تولۇيخان ، ـ
چىڭگىزخان [illegible] غەلبىدىن [illegible] جوچى
خانچىڭگىزخاندىن ئىلگىرى ئۆلگەن ، [illegible] ئۆگتەيخانى ـ
ئوغۇلى [illegible] ئولتۇرغۇزدى . قاراخانلار [illegible]
[illegible] چاغاتايخانغا [illegible] ئاتا بابىلىرىدىن قالغان
[illegible] قاراجايلار [illegible] چاغاتايخانغا
[illegible] پەيمان ، ياساۋ / قانۇن قائىدە /
[illegible] . ئەمما تولۇيخاندىن [illegible] 4 ئوغۇل
قالدى . مەڭگۈخان ، قۇبلايخان ، ھۇلاكۇ ، ئارتۇقبۇقا . ئۆگتەي [illegible]
گەندىن كېيىن تەختىدە مەڭگۈخان ئولتۇردى . ئۆزىنىڭ [illegible]
[illegible] ئېلىپ بېرىپ زېمىنگە [illegible] ـ
[illegible] قۇبلايخانى [illegible] شەرق [illegible]
[illegible] . يەنە [illegible] زېمىنگە [illegible] ھۇلاكۇنى [illegible]
[illegible] ئىدى ! [illegible] ـ
[illegible] / [illegible] /
باغلاق [illegible] بېرىپ [illegible] . [illegible] ـ

ئىشلەپچىقىرىپ قەشقەردە شەھىد ئاتۇتتى . خىرىستىيان ئاپپاراتلىرىمۇ خى -
تاي ئاپپاراتلىرىنىمۇ ئالا زور پەيغەمبەر/قارىلارنى / / ئىسمىچىن/
نى خەمتا يىللارغا يەتكۈزۈپ ، كەلگەن كەتتاز سىنى سوغۇن تەبلىغە قىلىپ
جەمە قىلىدىغان ، بىر كەمەن سالىرى پاشا ئىدى . ئەمما ئەبۇلكۇدان
نىڭ قولىغا ئىشلىرى كۆپ بولۇپ ، بىز يەردە سوغرا مەستانغا ئىشلىرىنى
غەمە بىرىپ ماشىنە سىمىز ولغاچ ئۆز نەزىرىگە ئالىپ مەرگەن
ئەنجە كۆزسال مەدرىسە . قارا بالى پايتەختى يەنە جەنۇبتا ئىدى . ماۋ
كوپا يتەختى ئىسرانىدا ئىدى . بۇ ئىم باغداتقا ئەمەلىي ئۇمۇمىي تەرغىبىن
يۈرگۈزدى . بۇ ناھايىتى گە يەتكۈزدى 1054 / — دە جىرىدە ئوبباسى
خەلىپىنى مەرسەڭ 36 سى بىراقىنى " خەلىپە مۇئەسسىسىبىللاتى "
2 ئورغىلىپ ساقلىنى ئاغرىسىغا ئاتتۇرۇپ ئۇنى ئەرەب قىرىز پولى -
تۈردى . 540 يىللىق ئاببا سىي خەلىپە ئىمپىرىيىسى ئىشكى تەسىرىنى
سەمەد زور پەتۇۋان چاكىدەك تۈزۈپ تۇۋپەنتى . پەرمانىغا ئەگە -
بولدى . يۇرتلىرىنى ئالدى . بىر يەردە ئوببا سى ئۇلادى بولسا
ئەگەلەپ زور پىشرا تۇردى ، بۇ تۈرۈن ئاببا سارتى يەنى قۇزىسىدا ئانلا
سولادى . زىسەد ئەدەبىياتلار غەزەل ئۆچۈرمەندانىدا ئاچقۇچ ئۆرلەدى . مەھمۇد ئەبۇ
بىرىي ئالىي لەتۇردى . باغدات ، مىسىر ، شام ، مۇسۇلمانلارنىڭ
شەھەرلىرىنى ئۇزلىگە قاراتتى . " چىڭگىزنىڭ ئەۋلادلىرى ئىسمى -
قەرغە ئىشەنچ ئىلىكى نىڭ ئادەملىرىنى بىرگە تەۋەپ كەشى پەيلى
مەن " بۇنى ئۆز بەدىلى بىلدۈرۈش ئەمەس ، پارچىلانغان كىشى تارىخى -
دىن تولۇسى پاغەت ئارىسىدا ، ئەمما سىدىرىدا چاغتاي خانلىقى / ئامۇ /
دەريا سىنىڭ شەرقىي تەرەپىي يەرغانە ۋە ئىلى يەتتىسۇ ۋىلايىتى . رىيمە -
غەربىي يۇرتى ۋە قەدىمقى ئايىم يۇرتلىرى بىرلەشتى . چىڭگىز تاي
خان ئەۋلادلىرىنىڭ ئەمىرلىرىغا يۇرتنى تەقسىم قىلدى . چىڭگىزخان ئۇنىڭ ئەۋلادى

此为试读，需要完整PDF请访问： www.ertong